

Беляєва О.М. Мовленнєва комунікація: структура, види, форми, перешкоди /
О.М. Беляєва // Світ медицини та біології. – 2016. – № 1(55). – С. 185 – 191.

УДК 316.772.2-4 + 316.775 + 316.776.2-3

**МОВЛЕННЄВА КОМУНІКАЦІЯ: СТРУКТУРА, ВИДИ,
ФОРМИ, ПЕРЕШКОДИ**

Беляєва О.М.

Вищий державний навчальний заклад України

«Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

Проаналізовано структуру, види, форми мовленнєвої комунікації. Диференційовано категорії “комунікація” і “спілкування”, “текст” і “дискурс”. Уточнено сутність понять “комунікативна ситуація”, “комунікативний акт”, “комунікативний намір”. Деталізовано чинники, які забезпечують ефективність комунікації, і фактори, що зумовлюють виникнення комунікативних перешкод.

Ключові слова: *мовленнєва комунікація, комунікативний акт, комунікативна ситуація, комунікативний намір, розуміння, “шуми”, текст, дискурс.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Комунікація є фундаментальною основою суспільства, необхідною і всеохоплюючою умовою життєдіяльності людини, її екзистенційною потребою. Усвідомлення того, що володіння основами комунікативного знання, вміння правильно спілкуватися і взаємодіяти з іншими – передумова успішної професійної, суспільної, політичної діяльності, зумовило **актуальність** обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімке зростання інтересу дослідників – представників різних галузей гуманітарного і негуманітарного знання – до питань комунікації спостерігається з другої половини ХХ ст. і передусім пов’язане з іменами основоположників кібернетики Норберта Вінера, Вільяма Роса Ешбі, Клода Елвуда Шенона. Будучи комплексною галуззю сучасного міждисциплінарного знання, теорія і практика комунікації

розвиваються на стику багатьох наук – кібернетики, біології, філософії, соціології, політології, культурології, іміджелогії, лінгвістики, психології, психо- і соціолінгвістики.

Значний внесок у розвиток теорії і практики комунікації зроблено такими видатними психологами, як І. Гальперін, Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Т. Ушакова. Дослідження комунікації нерозривно пов'язані з іменами Ж. Деріда, К. Леві-Строса, Ч. Морса, М. Бахтіна, Ю. Лотмана.

Різноманітні аспекти комунікації розроблялися вітчизняними і зарубіжними вченими – І. Баховим, В. Березіним, О. Гарцуєвою, О. Гойхманом і Т. Надєїною, Л. Гомбожабон, М. Грачовим, С. Домнич, Т. Колбіною, В. Конєцькою, Є. Верещагіним і В. Костомаровим, Т. Науменко, Г. Почепцовим, О. Роготневою, А. Садохіним, О. Ситником, Б. Слющинським, В. Сосніним, М. Федотовою, Ю. Фоміним, О. Холодом, Ф. Шарковим, О. Швидкою, В. Шевченко, Г. Широканою, О. Усмановою та ін.

Завдання дослідження: проаналізувати структуру, види і форми мовленнєвої комунікації; диференціювати категорій “комунікація” і “спілкування”, “текст” і “дискурс”; уточнити сутності понять “комунікативна ситуація”, “комунікативний акт”, “комунікативний намір”, “комунікативна сфера”; деталізувати чинники, які забезпечують ефективність комунікації, і фактори, що зумовлюють виникнення комунікативних перешкод.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєва діяльність, яка здійснюється з метою вирішення соціальних завдань, розглядається як мовленнєва комунікація. Такий підхід забезпечує відмежування не лише від питань біокомунікації, але й комунікації за допомогою інших знакових систем, детально розглянутих у праці Є. Панова [16]. У широкому сенсі мовленнєва комунікація полягає в обміні інформацією, яку визначають як “... вербалізовану передачу вже здобутих, усвідомлених і організованих фактів об'єктивної дійсності [6, с. 184]”. Являючи собою єдність діяльності, комунікації й пізнання, комунікативні процеси ідентифікуються з

комунікативно-когнітивними процесами, які мають власний руховий механізм [10, с. 31].

Услід за науковцями [4; 6; 7] вважаємо, що комунікація не тотожна спілкуванню, а є лише однією із його складових (разом з перцепцією й інтеракцією). Перцептивний бік спілкування полягає у процесах сприйняття один одного партнерами по спілкуванню і встановленню на цій основі взаєморозуміння, тобто, перцепція – це взаємодія людей, що припускає певну форму організації спільної діяльності (згода, конкуренція, конфлікт). Інтерактивна складова полягає в організації взаємодії між індивідуумами, що спілкуються, тобто в обміні не лише знаннями й уміннями, але й діями, вчинками [4, с. 22; 12, с. 10 – 11].

Диференціація комунікації та спілкування передбачає три варіанта відношень між комунікативними партнерами: 1) суб'єкт-суб'єктні у вигляді діалогу рівноправних партнерів; 2) суб'єкт-об'єктні, характерні для комунікаційної діяльності в формі управління, тобто, комунікатор розглядає реципієнта в якості об'єкта комунікативного впливу, засобу досягнення своїх цілей; 3) об'єкт-суб'єктні, властиві комунікативній діяльності у вигляді емуляції – реципієнт цілеспрямовано обирає комунікатора в якості взірця для наслідування, а останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї участі в комунікативному акті [6, с. 26 – 27].

У структурі комунікації виокремлюють три взаємопов'язані компоненти: процесуальний, який включає в себе всі види мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, письмо, читання); знаковий, який включає в себе мову і мовлення; текстовий, який є результатом комунікації та містить в собі зміст і смисл, оформлені певним чином (тип, жанр, стиль).

У контексті нашого дослідження варто зупинитися на детальніше поняттях “мова” і “мовлення”. За М. Жинкіним [11, с. 341] мова – це таблиця дискретних одиниць, зразків (парадигм) мовних форм, продуктом актуалізації яких є мовлення – “центральна функція психіки людини, здійснювана у тісному взаємозв'язку з когнітивними та емоційними структурами, вплетена у

поведінку й особистісні прояви людини, її соціальної взаємодії, яка забезпечує повноцінний розвиток та існування суб'єкта у суспільстві [23, с. 48]”.

С. Рубінштейн розрізняв “контекстне” і “ситуативне” мовлення. Визначальна характеристика контекстного мовлення – його зв'язність, с. “... адекватність мовленнєвого оформлення думки особи, що говорить або пише з точки зору її зрозумілості для слухача або читача. Зв'язне мовлення – це таке мовлення, яке може бути цілком зрозумілим на підставі його власне предметного змісту. Для того, щоб його зрозуміти, немає потреби спеціально враховувати ту конкретну ситуацію, в якій воно здійснюється [19, с. 116 – 117]”.

Учений писав, що ситуативне мовлення, як і контекстне, має “соціальне” спрямування, тобто спрямування на іншу людину, але воно є більш вираженим, більш усвідомленим, оскільки завжди спрямоване на особу, яка знаходиться в специфічних умовах на підставі контакту у спільній специфічній ситуації спілкування. Змістом ситуативного мовлення може бути лише те, що безпосередньо пов'язане із ситуацією, а слухачем може бути лише особа, включена у цю ситуацію, тому, на відміну від контекстного, ситуативне мовлення завжди здійснюється з обов'язковим урахуванням умов, у яких воно протікає. Втім, дослідник вважав, що у чистому вигляді ні те, ні інше мовлення не існує, тому, слід говорити про переважно “ситуативний” або “контекстний” характер мовлення, на який впливають два основні чинники – предметний зміст мовлення і ситуація спілкування. Унаслідок цього для того, щоб бути адекватним засобом спілкування, мовлення в різних умовах повинно відповідати різним вимогам, а мовець користуватися різними засобами [19].

У розмежуванні мови та мовлення цікавим є факт наявності у англійській і французькій мовах відповідного дієслова до іменника, яким позначається мовлення – speak (V) / speech (S)_{англ.}, parler (V) / parole (S)_{фр.} та відсутність відповідних дієслів на позначення мови – language_{англ.} та langue_{фр.}, що експліцитно презентує мовлення як динамічне явище, на відміну від мови як явища статичного. Отже, мова та мовлення протиставляються за такими

основними параметрами [3; 11; 12]: система / її реалізація, абстрактне / конкретне (матеріальне), сутність / явище, форма / субстанція, психічне / фізичне, інваріант / варіант, ціле / часткове, об'єктивне / суб'єктивне, соціальне / індивідуальне, код / повідомлення, кінцеве / безкінечне, багаторівневе / лінійне. Зазначені характеристики органічно взаємопов'язані та характеризують ці об'єкти з різних боків.

Використовуючи кібернетичний метод функціональних аналогій, було створено загальну модель комунікативної системи, у структурі якої (з певними варіаціями) виокремлюються такі складові: повідомлення (текст) – усвідомлена й відповідним чином закодована інформація; “відправник” (“продуцент” / “джерело” / “адресант”) – особа (група осіб), яка формує зміст і структуру інформації, що передається; комунікативні засоби – функціональні органи людини й матеріальні об'єкти, за допомогою яких здійснюється кодування, трансляція, переробка й декодування інформації; канал зв'язку / маршрут – аудіо-вербальний, техніко-аудіо-вербальний, візуально-вербальний, техніко-візуально-вербальний, кінетико-тактильний, візуальний; “отримувач” (“реципієнт” / “адресат”) – особа (група осіб / частина суспільства / суспільство в цілому), яка приймає інформацію і виявляє відповідну реакцію, що визначає результативність комунікації [6; 7; 10; 12; 21].

Дослідження комунікативних процесів неможливе без звернення до поняття “комунікативна ситуація”. Згідно з визначенням Л. Сахарного, комунікативна ситуація – це “сукупність факторів, які зумовлюють можливість і характер комунікативного акту [21, с. 114]”. Беручи до уваги, що кожний одноразовий комунікативний акт (КА) уможливорюється внаслідок величезної кількості інших КА, які передували йому, та під час яких учасниками конкретного акту й були засвоєні мова і правила її використання [21, с. 115 – 116], КА визнається основним структурним елементом комунікації.

Характерна особливість комунікації полягає в тому, що метою будь-якого КА є намір (інтенція) одного учасника КА вплинути на іншого шляхом здійснення мовленнєвої дії. З огляду на те, що всі мовленнєві дії (мовленнєві

вчинки) представлено чотирма основними класами або комунікативними типами: розповіддю, запитанням, спонуканням і вигуком – “жодних інших мовленнєвих дій за їхнім комунікативним типом людина не здійснює [1, с. 58]”, мовленнєвий вплив виявляється не лише у разі спонукання або наказу.

Мовленнєві дії мають ієрархічну структуру, поділяючись на види, підвиди etc. Кожний тип, вид, підвид, варіант мовленнєвої дії характеризується своєрідними лексичними характеристиками й інтонаційною будовою. Зокрема інформативний тип мовленнєвої дії презентовано такими видами, як: власне розповідь, повідомлення, найменування, об'ява, перерахування, репліка. У свою чергу, підвидами, наприклад, повідомлення є доповідь, рапорт, донесення, а варіантами доповіді – наукова доповідь, агітаційна тощо.

КА передує комунікативний намір, що існує у формі комунікативного завдання. Беручи до уваги, що нині спостерігається певна невизначеність щодо сутності термінів “комунікативний намір”, “комунікативна інтенція”, “комунікативна ціль”, “комунікативна мета”, зробимо спробу уточнити сутність цих понять. Беручи до уваги, що “інтенція” – запозичений варіант, а “намір” – автохтонний, на нашу думку, існують усі підстави вважати терміни “комунікативний намір” і “комунікативна інтенція” абсолютними синонімами. Отже, комунікативний намір / комунікативна інтенція – це “бажання вступити у спілкування з іншою особою [4, с. 54]” або “усвідомлений мотив спілкування [12, с. 26]”. Комунікативну мету розуміємо як обмін інформацією для забезпечення пізнавальних, соціальних, професійних та інших потреб.

З огляду на характер взаємовідношень між учасниками (соціальних та інших ролей) комунікація поділяється на офіційну й неофіційну. Комунікативні умови зумовлюють диференціацію розмовного і книжного мовлення. За способом оформлення висловлювання комунікація може відбуватися в усній чи писемній формі.

Кількість комунікативних партнерів обумовлює виокремлення таких рівнів комунікації: міжособистісний (два або декілька індивідів, які вступили в контакт один з одним), груповий або комунікація в малих групах (дискусія,

доповідь, навчальне заняття), масовий (преса, радіо, телебачення) [6].

У практичній площині на особливу увагу заслуговує такий важливий постулат теорії міжособистісної комунікації: “ефективна міжособистісна комунікація постає як система конкретних дій, умінь і навичок, які не є вродженими, яким слід навчатися, відпрацьовувати і тренувати (подібно до того, як працює музикант або спортсмен). Мистецтво міжособистісної комунікації прямо пов’язане з тим, наскільки людина виявляється здатною помітити, сприйняти і розвивати ці дії [6, с. 339]”.

Урахування факту наявності / відсутності трансформації у процесі комунікації дозволило О. Казарцевій виокремити такі принципово різні види комунікації як особистісну й метамовну. Особистісна комунікація – це повідомлення певних відомостей про предмет або явище, що не призводить до змістових трансформацій у свідомості адресата, друга обов’язково її викликає. В метамовній комунікації лексичний фон обов’язково змінюється, до його складу входить нова інформація. Саме цей вид комунікації переважає у навчальному процесі [12].

Оскільки комунікативні завдання вирішуються у межах певних просторово-часових координат, зупинимось більш детально на таких поняттях як “комунікативний час” і “комунікативний простір”. Проблема комунікативного часу пов’язана з питаннями часової віддаленості під час проходження інформації від джерела до адресата. До основних параметрів комунікативного простору належать щільність і протяжність [6]. Щільність комунікативного простору зумовлена тим, що взаємодія агентів соціального комунікативного простору (окремих осіб, соціальних груп, соціальних інститутів) характеризується різною інтенсивністю й кількістю цих взаємодій, внаслідок чого соціальний комунікативний простір є гетерогенним утвором. Протяжність комунікативного простору зумовлено такою характеристикою комунікації, як контактність/дистантність, яка впливає на вибір стратегії і засобів комунікативної взаємодії. Інакше кажучи, будучи соціально-психологічним середовищем, яке впливає на суб’єктів комунікації за

допомогою таких характеристик інформації як її цінність, новизна тощо комунікація відбувається, незважаючи на просторову або часову віддаленість агентів [7].

З огляду на те, що “основна мета і сенс будь-якого комунікативного процесу – бажання бути зрозумілим своїм партнером, що передбачає необхідність адресата максимально повно і точно донести свої інформацію, знання і досвід [20, с. 39]”, показником ефективності комунікації є розуміння. Ефективність визначають як кількість інформації, що передається через канал зв'язку за одиницю часу [21, с. 19]. Розуміння забезпечується такими шляхами: а) використання комунікантами спільних знакових систем, що гарантує адекватність кодування і декодування інформації; б) передбачення й подолання комунікативних бар'єрів і труднощів, зумовлених мотиваційно-операційними, національно-культурними, соціально-груповими соціально-психологічними відмінностями учасників комунікації; в) урахування індивідуально-психологічних характеристик суб'єктів комунікації, рівня сформованості комунікативних навичок і вмінь, рівня попереднього лінгвістичного і лінгвістичного досвіду комунікантів; г) мінімізації викривлення (перекручування), або втрати (витоку) інформації через “шуми” каналу зв'язку.

Оскільки у процесі комунікації неминуче відбувається втрата інформації, зупинимося саме на останньому пункті – так званих “шумах”. “Шумом” називають будь-яку перешкоду, що виникає під час передачі повідомлення [22]. У разі трансляції інформації через техніко-аудіо-вербальний або техніко-візуально-вербальний канали “шуми” виникають внаслідок різноманітних порушень чи збоїв у роботі устаткування. Зазначимо, що синонімічним до терміна “шуми” є термін “ефект змістовних ножиць”, яким Т. Дрідзе позначає “виникнення “семіотичного вакууму”, викликаного неспівпадінням змістовних “фокусів” мовлення у процесі спілкування [10].

Чинники, які зумовлюють перешкоди під час трансляції вербальної інформації, можуть бути згруповані таким чином: лінгвістичні, екстралінгвістичні, паралінгвістичні [4; 6]. Перша група перешкод пов'язана з

відсутністю на тому чи іншому етапі вироблених кодів для різних типів повідомлень, недостатнім засвоєнням певного коду, такими характеристиками мовлення як точність, грамотність, логічність, об'єм словника. Друга група шумів зумовлена обмеженим запасом знань “реціпієнта” у предметній галузі, “статутною роллю” учасників комунікації – перевантаженням невідомими сигналами внаслідок належності учасників комунікації до різних соціальних, політичних, релігійних, професійних груп, а також вікових і гендерних характеристик. До третьої групи віднесені акустико-вимовні індивідуальні властивості мовлення “продуцієнта”, які ускладнюють декодування повідомлення “реціпієнтом” – зокрема патології та недоліки мовлення, занадто високий/повільний темп мовлення, його аритмічність, неправильна інтонаційна або акцентна оформленість.

За Л. Виготським, під час декодування писемного мовлення, найбільш багатослівної, точної та розгорнутої форми мовлення, максимально орієнтованої на зрозумілість, “шумами” виступають графічні й орфографічні помилки, неправильна розбивка на абзаци, порушення локальної або глобальної цілісності мовленнєвого твору тощо [9, с. 223].

У цьому контексті варто зупинитися на типових помилках, яких найчастіше припускаються у процесі комунікації і особливо масової. Як зазначає один із провідних фахівців у галузі комунікації – Г. Почепцов, комунікація – це динамічний процес, тому часто, коли цей процес вже завершився, вже немає можливості повторити, або змінити його. Посилаючись на Ф. Зейтля, Г. Почепцов виокремлює такі помилки: погане слухання – слухання повинно бути активним; невикористання орієнтації на слухача – люди зацікавлено сприймають те, що цікаво їм особисто, тому необхідно спиратися на так званий “ви”-підхід; хибні невербальні сигнали – за різними підрахунками, інформація, яка передається невербально, займає до 65% того, що хоче передати комунікант; при цьому одночасно враховується мова тіла, візуальний контакт, використання мовчання; невміння писати так, щоб тебе зрозуміли – хороший писемний текст – особливе мистецтво; часто тому, хто

пише, здається, що він усе робить чудово, а читач це не відчуває; незнання аудиторії – повідомлення повинно спиратися на інтереси, характеристики, потреби конкретної аудиторії; ігнорування того, що комунікація – це двосторонній процес, тому видача інформації ще не є комунікацією; неврахування елементарних правил ввічливості – агресивного і грубого комунікатора будуть сприймати зовсім інакше, ніж увічливого і зацікавленого [17, с. 238–239].

Основною одиницею комунікації або об'єктивованим ланцюгом між учасниками КА є текст (повідомлення) [5; 10; 21]. У широкому значенні під текстом розуміють об'єднану за змістом послідовність будь-яких знаків, а не лише вербальних. Сучасні текстові дослідження характеризуються різноплановістю, внаслідок чого з точки зору інформації, яка у ньому міститься, текст – це інформаційна єдність; з точки зору психології його створення, текст – продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності автора і матеріал мовленнєво-мисленнєвої діяльності інтерпретатора (читача), *alias*, текст є особливим образом представлене знання – вербалізоване (креолізоване) і фонове; з прагматичної позиції текст – матеріал для сприйняття, інтерпретації [5].

Заслуговує на увагу думка Т. Дрідзе, котра розглядає текст як комунікативну одиницю, ієрархічно співвіднесену з категоріями висловлювання й семантико-змістовного (комунікативного) блоку [10, с. 20]. Не будучи пов'язаним із уявленнями про конкретну мову, текст становить собою комунікативну одиницю, яка характеризується універсальністю, інваріантністю, неможливістю бути зведеною до моделі системи конкретної мови. Саме ці якості, на думку дослідниці, уможливають переклад текстів з однією мови іншою зі збереженням усієї втіленої в них ієрархії комунікативно-пізнавальних програм [10, с. 52].

Слід підкреслити, що статус тексту не визначається його розмірами, внаслідок чого текст може бути представлений будь-якими синтаксичними структурами мови – від мінімальної (однослівне речення) до максимальної

(надфразова єдність) – за умови наявності інтонаційної, графічної і синтаксичної оформленості, заданої мовної системи й обов'язкової для усіх користувачів, зв'язності, але, насамперед, цілісності [10; 21]. Внаслідок зазначеного вище, поширене визначення тексту як письмово зафіксованої й структурно оформленої послідовності мовних одиниць (фраз та їхніх об'єднань) [24, с. 47], забезпечує потреби дослідників у галузі лінгвістики тексту, але не відповідає сутності комунікативно орієнтованих досліджень.

З огляду на те, що нині поняття “текст” нерозривно пов'язане з поняттям “дискурс”, коротко спробуємо розглянути, як корелюються ці категорії. Для цього надамо декілька визначень дискурсу: дискурс – це текст у сукупності з екстралінгвальними, прагматичними, соціокультурними факторами [2; 5; 8]; дискурс – це складне комунікативне явище, яке включає, окрім власне лінгвальних (тексту), екстралінгвальні фактори (знання про світ, настанови, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту [13, с. 8]; дискурс – це засіб побудови тексту у певних ситуативних обставинах у процесі усного або писемного спілкування [15, с. 37]. Отже, дискурс не лише пов'язаний із оперуванням певними знаннями та їхньою трансляцією, але й, що найголовніше, із створенням нових знань.

На думку С. Рибачок, текст і дискурс є різними модусами існування мови, які співвідносяться між собою як загальне й часткове: “дискурс є когнітивно-комунікативним середовищем, у якому втілюються всі суттєві досягнення (епістемічні, фахові, професійні, етноспецифічні, психологічні, культурно-мовленнєві тощо) певної лінгвокультурної спільноти в певній галузі діяльності, що матеріалізується у вигляді висловлювання, надфразової єдності та тексту [18, с. 5]”. Таким чином, існують усі підстави стверджувати, що одна із визначальних характеристик дискурсу – антропоцентричність.

Адекватність кодування / декодування інформації безпосередньо пов'язана із таким явищем як розуміння. Не дивлячись на те, що розуміння завжди знаходиться у безпосередньому зв'язку з мовою, що природно витікає з її комунікативної функції, особливого значення у процесі комунікації набуває

ототожнення змісту – прирівнювання мовних знаків до саме тих контекстуальних значень, які були відібрані продуцентом [12, с. 35].

З точки зору когнітивістики розуміння завжди пов'язане з “індивідуальним когнітивним простором” індивідуума, утвореного трьома типами прецедентних феноменів: соціумно-прецедентних, національно-прецедентних, універсально-прецедентних [14]. Отже, успішна реалізація КА можлива лише за умови адекватного розуміння комунікантами один одного, тобто за наявності в них спільних когнітивних структур. При цьому чим більше спільних когнітивних структур у комунікативних партнерів, тим успішніший процес комунікації.

Отже, розуміння, тобто “дешифрування” значною мірою здійснюється завдяки наявності екстралінгвальних факторів, тобто з опорою на інформацію, яку комунікант отримує з них у тому ж обсязі, в якому він отримує цю інформацію з власних компонентів мовленнєвого твору [3, с. 31]. Втім, зазначене vs. не означає а пріорі, що продуцент і реціпієнт обов'язково перебувають на одному рівні інформованості, хоча вони й мають певний обсяг знань, який уможливорює розуміння й обробку наданої інформації.

Здійснене дослідження дає змогу сформулювати такі **узагальнення і висновки:**

- мовленнєва комунікація – це мовленнєва діяльність, яка здійснюється з метою вирішення соціальних завдань, при цьому комунікація не тотожна спілкуванню, а є лише однією із його складових (разом з перцепцією й інтеракцією);

- структурний елемент комунікації – комунікативний акт, якому передують комунікативний намір, що існує у формі комунікативного завдання – зумовленої суспільною необхідністю вимоги здійснення комунікативної дії з метою досягнення комунікативної мети;

- характеристиками комунікативних завдань є комунікативний час і комунікативний простір; вирішення комунікативних завдань під час комунікативного акту детерміновано тим видом екстралінгвальної діяльності, у процесі якої реалізується комунікативна дія і комунікативні потреби, зумовлені

цією дією;

- результативна комунікація можлива за умови адекватного сприйняття повідомлення і подолання різноманітних комунікативних бар'єрів, які перешкоджають ефективності комунікативних процесів;

- основна одиниця комунікації – текст, вербальні одиниці якого представлено різними синтаксичними структурами мовної системи; у сукупності з екстралінгвальними, комунікативними, соціокультурними чинниками, текст є основною одиницею дискурсу.

Перспективи наступних досліджень вбачаємо в: подальшому дослідженні видів професійно орієнтованої комунікації та спеціальних текстів як елементів фахової комунікації; розвиткові й удосконаленні культури усного та писемного фахового мовлення студентів-медиків і лікарів; розробці ефективних засобів подолання комунікативних бар'єрів у педагогічному та міжособистісному спілкуванні.

Література

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам / В.А. Артемов. – М. : Просвещение, 1969. – 279 с.
2. Барсукова М.И. Медицинский дискурс: стратегии и тактики речевого поведения врача : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / М.И. Барсукова. – Саратов, 2007. – 21 с.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 239 с.
4. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : [підручник] / Наталія Юрїївна Бутенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 383 с.
5. Валгина Н.С. Теория текста : [учебн. пособ.] / Нина Сергеевна Валгина. – М. : Логос, 2004. – 280 с.
6. Василик М.А. Основы теории коммуникации : [учебник] / М.А. Василик, М.С. Вершинин, В.А. Павлов и др. / под ред. проф. М.А. Василика. – М. :

- Гардарики, 2006. – 615 с.
7. Волкова А.А. Психология и педагогика / А.А. Волкова, Л.В. Димитрова. – [2-е изд.]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 249 с.
 8. Вострова С.В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англomовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Вострова Світлана Володимирівна. – К., 2003. – 192 с.
 9. Выготский Л.С. Мышление и речь / Лев Семенович Выготский. – [5-е изд., испр.]. – М. : Издательство “Лабиринт”, 1999. – 352 с.
 10. Дридзе Т.М. Язык и социальная психология : [учебн. пособ. для фак. журнал. и филол. фак. ун-тов] ; под ред. проф. А. А. Леонтьева / Тамара Моисеевна Дридзе. – М. : Высшая школа, 1980. – 224 с.
 11. Жинкин Н.И. Язык – речь – творчество. (Избранные труды) / Николай Иванович Жинкин. – М.: Издательство “Лабиринт”, 1998. – 368 с.
 12. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения : [учебн. пособ.] / Ольга Митрофановна Казарцева. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во “Флинта”, Изд-во “Наука”, 1999. – 496 с.
 13. Караулов Ю.Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса : Вступительная статья / Ю.Н. Караулов, В.В. Петров // Т. А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс. – 1989. – С. 5 – 11.
 14. Красных В.В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / Красных В. В., Гудков Д. Б., Захаренко И.В., Багаева Д. В. // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 1997. – № 3. – С. 62 – 77.
 15. Мильруд Р.П. Актуальные проблемы методики обучения иностранным языкам за рубежом / Р.П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 3. – С. 34 – 40.
 16. Панов Е.Н. Знаки, символы, языки / Евгений Николаевич Панов. – [2-е изд., доп.]. – М. : Знание, 1983. – 248 с.
 17. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Георгий Георгиевич Почепцов. –

- М. : “Рефл-бук”, К. : “Ваклер”, 2006. – 656 с.
18. Рибачок С.М. Термінологічна лексика як засіб когезії англомовного економічного тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / С.М. Рибачок. – Запоріжжя, 2005. – 23 с.
 19. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 423 с.
 20. Садохин А.П. Компетентность или компетенция в межкультурной коммуникации / А.П. Садохин // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 3. – С. 39 – 56.
 21. Сахарный Л.В. Введение в психолингвистику : Курс лекций / Леонид Волькович Сахарный. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. – 184 с.
 22. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / Р.Л. Солсо; [пер. с англ. / под общ. ред. В.П. Зинченко, научн. ред. А.И. Назаров]. – М. : Изд. “Тривола”, “Либерия”, 2002. – 600 с.
 23. Ушакова Т.Н. Психология речи и психолингвистики в институте психологии РАН (К 30-летию Института психологии РАН) / Т.Н. Ушакова // Психологический журнал. – 2001. – Т.22. – №5. – С. 48 – 56.
 24. Язык и стиль научной литературы. Теоретические и прикладные проблемы : [сб. научн. труд. / ред. Цвиллинг М.Я. и др.]. – М. : Наука, 1977. – 296 с.

Проанализированы структура, виды и формы речевой коммуникации. Дифференцированы категории “коммуникация” и “общение”, “текст” и “дискурс”. Уточнена сущность понятий “коммуникативная ситуация”, “коммуникативный акт”, “коммуникативное намерение”, “коммуникативная сфера”. Детализированы причины, обеспечивающие эффективность коммуникации, и факторы, порождающие коммуникативные преграды.

Ключевые слова: *речевая коммуникация, коммуникативный акт, коммуникативная ситуация, коммуникативное намерение, понимание, «шумы», текст, дискурс, типичные ошибки.*

The structure, types and forms of speech communication were analyzed in the article. The categories “communication” and “speech interaction”, “text” and “discourse” were differentiated. The nature of notions “communicative situation”, “communicative act”, “communicative intention” were defined. The factors providing effective communication and factors that complicate it were precised.

Key words: *speech communication, communicative act, communicative situation, communicative intention, field of communication, understanding, “noises”, text, discourse, typical mistakes.*